

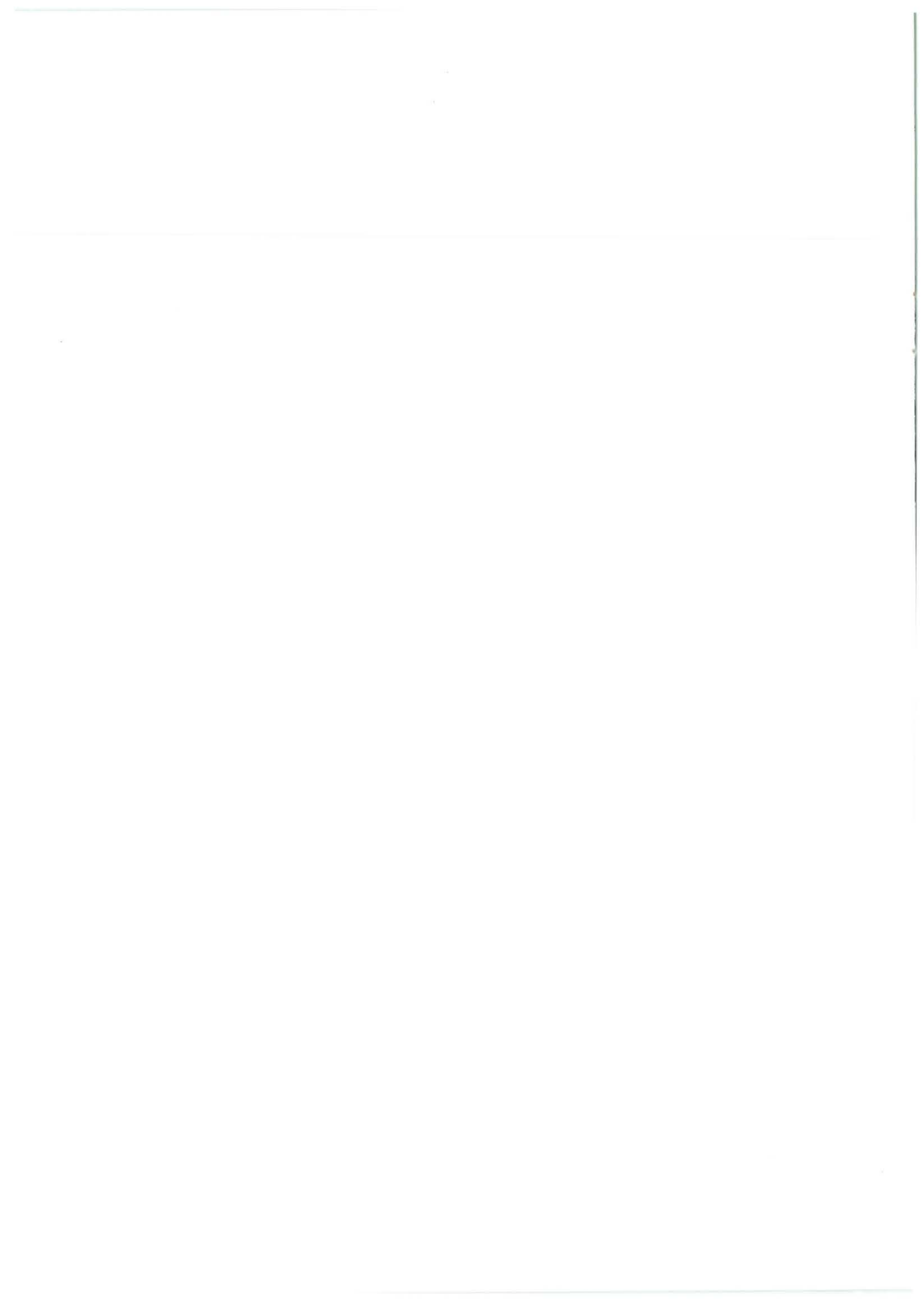
BOERDERIJ-SPECIAL

een uitgave ter gelegenheid van
'2003 jaar van de boerderij'

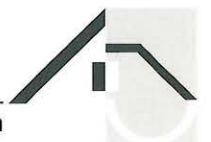
BOERDERIJ & ERF
alblasserwaard - vijfheerenlanden

BOERDERIJ-SPECIAL

een uitgave ter gelegenheid van '2003 jaar van de boerderij'

COLOFON

isbn	90-808038-2-0
redactie en illustratiekeuze	Barend Bode, Johan Braam, Piet den Hertog en Dick de Jong
eindredactie	Dick de Jong - Bureau Tekstwerk
druk	B.V. Grafisch Bedrijf Tuijtel
oplage	6500
letter	ITC Avant Garde

© Stichting Boerderij & Erf Alblasserwaard-Vijfheerenlanden

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende op de auteursrechten.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 j°, het Besluit van 20 juni 1974, St.b. 351, zoals gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, St.b. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (postbus 882, 1180 AW Amstelveen).

Voor het overnemen van een (of meer) gedeelte(n) van deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden (Molenstraat 159, 2961 AK Kinderdijk).

Omslagfoto:

Lekdijk 13/14 te Tienhoven

Genomineerde boerderij voor de

Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden.

(foto: A. Tukker)

TER INLEIDING	5
---------------	---

GENOMINEERDE BOERDERIJEN

Hoogeind 17 - Leerdam	7
Helsdingse Voorweg 2 - Vianen	9
Hei- en Boeicopseweg 65 - Hei- en Boeicop	11
Lekdijk 13/14 - Tienhoven	13
Rietveld 14 - Arkel	15
Overslingeland 14 - Noordeloos	17
Bovenkerkseweg 96 - Giessen-Oudekerk	19
Binnendams 26 - Giessendam	21
Bergstoep 29/30 - Streefkerk	23
Oosteinde 42 - Wijngaarden	25
Kerkstraat 85 - Alblasserdam	27

VERHALENDE BIJDRAGEN

Namen van landerijen onder Leerdam	31
Stadsboerderijen in Vianen	33
De boeren en hun schouwen	35
Herinneringen van een plattelandsjongen	37
Modelboerderij 'de Tinekeshoeve' te Gorinchem	41
Klaas Uilkema bezoekt Meerkerk	45
De eerste zuivelfabriek in de streek	47
Hennepteelt	49
Woonheuvels	51
Stoepen en stoepwerk	53
Jongerengroep van de Bond van Kaasproducenten	55
Zelfkazende boerin	57
De hofstee en alles d'r omhêên	59

VERKLARENDE WOORDENLIJST	62
--------------------------	----

TER INLEIDING

2003 is het Jaar van de Boerderij. Het is tevens het jaar dat het eerste lustrum van de Stichting Boerderij & Erf Alblasserwaard-Vijfheerenlanden wordt gevierd. Aan beide feiten wilde het bestuur van deze stichting niet ongemerkt voorbij gaan. Het boek dat u thans in handen heeft is één van de initiatieven die de stichting ter gelegenheid hiervan heeft genomen.

Aan alle in de Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden functionerende historische verenigingen, de Stichting Streektaal en de afdeling Lek en Merwede van de Archeologische Werkgemeenschap Nederland is gevraagd om een bijdrage te leveren voor een 'boerderijspecial'. Die bijdrage moest tweeledig zijn, zo was de opzet. Enerzijds moest er een tekst met informatie komen over de boerderij die de vereniging naar voren had gebracht voor deelname aan de verkiezing 'boerderij van de streek' en anderzijds een verhaal met een agrarische achtergrond. Bijna iedereen heeft hieraan gehoor gegeven en één of meer artikelen aangeleverd. Die zijn doorgenomen door een hiervoor in het leven geroepen gelegenheidsredactie. De redactie heeft gewerkt met het uitgangspunt zo weinig mogelijk te veranderen in de aangeleverde teksten, waardoor er sprake is gebleven van een grote schakering van bijdragen.

Een aardige bijkomstigheid is dat alle historische organisaties die in de Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden lokaal en regionaal actief zijn, door dit blad dat zal worden toegestuurd aan alle leden van deze vereniging, in de gelegenheid zijn om zich gezamenlijk te presenteren. Mogelijk is dit een belangrijke stap om te komen tot een vruchtbare en langdurige samenwerking.

Genomineerde boerderijen

HOOGEIND 17 - LEERDAM

Bij een inventarisatie bleken in de Gemeente Leerdam nog een kleine honderd boerderijen aanwezig te zijn, al of niet nog als zodanig in gebruik. Over het algemeen staan deze langs de Linge- en Diefdijk, het Recht van ter Leede, het Hoogeind, Loosdorp, Overheicop, Overboeicop en de Dorpsstraat in Schoonrewoerd.

Bij een nadere beschouwing bleek het grootste gedeelte van deze objecten in mindere of meerdere mate verbouwd te zijn, waarbij in veel gevallen het karakter van het pand ernstig aangetast is. Dit was vooral opmerkelijk bij veel nog in bedrijf zijnde boerderijen. Veelal verkeerden ook het erf en verdere omgeving in een minder positieve toestand. Gelukkig zijn hierop ook uitzonderingen.

De boerderij Hoogeind 17 ligt aan de zuidzijde van de weg, op een verhoging die deel uitmaakt van de Schoonrewoerdse stroomrug.

In de voorgevel bevinden zich muurankers met de cijfers '31'. Dit doet veronderstellen dat de boerderij met dwarshuis en bedrijfs-gedeelte uit 1631 dateert. Uit deze tijd is in ieder geval het metselwerk van geelrode baksteen, de kelders, de spiltrap, de doorgang tussen voorhuis en woonkeuken, de eiken krommers (flauw gebogen balken) in de houtconstructie op de voorzolder en waarschijnlijk ook de schouw in de middenkeuken.

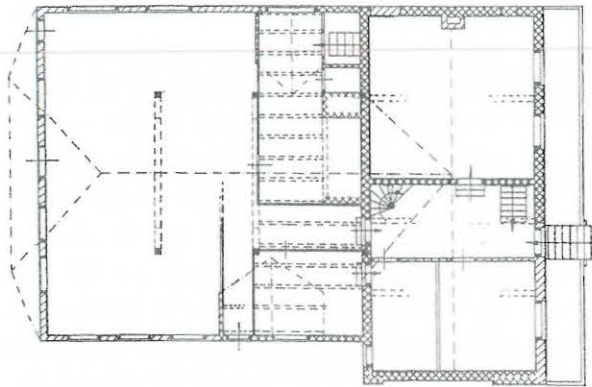
Het dwarshuis omvatte twee vertrekken, waarvan het rechter hoger lag en het linker direct via een deur in de voorgevel toegankelijk was. Waarschijnlijk nog in de 17^e eeuw is het opkarmervenster in de rechterzijgevel dichtgezet.

In het begin van de 18^e eeuw heeft een grote verbouwing plaats gevonden. Hierbij is een gedeelte van het metselwerk van de beide toppen van het dwarshuis opnieuw en met andere steen opgemetseld. Ook is toen de kap van het voorhuis en het bedrijfs gedeelte gerepareerd. Dit met handhaving van de eiken krommers. Ook werden de beide zijkapellen in de linker- en de rechterzijgevel gebouwd, de middenkeuken van een enkelvoudige balklaag voorzien en een aantal vensters dichtgezet. Mogelijk werd toen ook de tweede kelder gemaakt en werden tegen de linkerzijgevel steunberen geplaatst.

In de loop van de 19^e eeuw was weer een ingrijpend herstel van de voorgevel noodzakelijk. Het linker gedeelte werd afgebroken en opnieuw opgetrokken, terwijl de voordeur ongeveer 20 cm naar links verplaatst werd. Er werden ook lange muurankers aangebracht die het verder uitbuiken van het resterende muurwerk moesten opvangen. Ook werd de zij- en achtergevel van de stal versteend. In die tijd werd in het voorhuis een gang afgescheiden, waardoor de linker kamer verkleind werd.

Aan het einde van de 19e eeuw werd de stal aan één zijde verhoogd. In de 20e eeuw werden de kozijnen in de voorgevel ver-

nieuwd. Ook werd de stal buiten gebruik gesteld en voor bewoning ingericht. Dit had tot gevolg dat de oorspronkelijke indeling verdween en ook de gevelindeling gewijzigd werd.

De voorgevel is aan de rechterzijde opgetrokken uit geelrode baksteen met klezoren op de hoeken en vanaf de voordeur uit rode 19^e eeuwse baksteen. Tot circa twee meter hoogte is de gevel aangestroken met cementpleister met ingekrast blokverband, waaronder nog felblauwe kleursporen zichtbaar zijn. In de gevel bevinden zich van links naar rechts een schuifraam met luiken, de voordeur met bovenlicht en twee schuiframen met luiken van de opkamer. Hierboven zijn gemetselde ontlastingsbogen met zandstenen blokken als versiering en sluitsteen te zien. De hooggelegen voordeur is toegankelijk via een trapje met zeven treden. Hierop liggen hardstenen platen. Voor het trapje twee stoeppalen van Namense steen met een mannelijk en een vrouwelijk wapenschild.

De rechterzijgevel van het dwarshuis is grotendeels uit dezelfde geelrode 17^e eeuwse baksteen opgetrokken als de voorgevel. De top met vlechtingen is van 18^e eeuwse gele baksteen. Tot op ongeveer tweeënhalve meter hoogte is deze gevel met een cementpleisterlaag met ingekraste blokken afgestroken. Op de begane grond zijn twee vensters dichtgezet.

De kapelvormige uitbouw ter hoogte van de woonkeuken heeft vlechtingen in de geveltop en sporen van 18^e eeuws geel baksteenwerk aan de zijkanten. Verder is deze uitbouw in de tweede helft van de 19^e eeuw uit rode baksteen opgetrokken.

De linkerzijgevel van het dwarshuis is ook opgetrokken uit 17^e eeuwse geelrode baksteen. Links en rechts bevinden zich lisenen (uitspringingen) in het muurwerk. Op de verdieping zit rechts een later iets naar binnen geplaatst venster. Een venster aan de linkerzijde is dichtgezet evenals twee halfronde lichten in de geveltop.

De achterkant van het dwarshuis heeft een venster op de begane grond. Het metselwerk van dit stuk is uit 17^e eeuwse geelrode baksteen en heeft een stroomlaag onder de dakrand. Ter plaatse

van de middenkeuken is de gevel van een kapelvormige uitbouw voorzien. Hierin zit op de begane grond een deur en een venster en op de verdieping een raampje. Er zijn nog sporen van helblauwe verf zichtbaar.

De stalgevel is uit rode baksteen opgetrokken. Hierin zitten twee horizontale mestluiken en drie stallichten. Het metselwerk van de achtergevel is gelijk aan dat van de rechterzijgevel en zal uit het midden van de 19^e eeuw dateren. Nadat de stal een andere bestemming had gekregen zijn nieuwe ramen en deuren aangebracht.

Het voorhuis bestaat uit een gang met rechts een vertrek en links een door een wand in tweeën gedeelde kamer. Het is door een brandmuur ter hoogte van de achtergevel van het dwarshuis gescheiden van de rest van de boerderij. Achter in de gang zit een 17^e eeuwse spiltrap naar de zolder boven het voorhuis. De rechterkamer is onderkelderd en ligt enige treden hoger dan de gang. De balklaag is weggetimmerd en de oorspronkelijke schouw tegen de rechterzijmuur is door een modernere vervangen.

De voorste, dwarsgeplaatste kelder is voorzien van een tongewelf en met rode plavuizen belegd. In de rechterzijgevel bevinden zich een kelderlicht en twee kaarsnissen.

De voorzolder heeft drie kapspanten, waaronder twee eiken krommers uit het begin van de 17e eeuw. De overige, grenen spanten dateren uit het begin van de 18e eeuw. De kap is van links naar rechts met gehakte rechte en amandelvormige telmerken genummerd van één tot en met drie.

Vanuit het voorhuis is door een 17e eeuwse doorgang de travee met de woonkeuken toegankelijk. Deze heeft een 18e eeuwse enkelvoudige balklaag, haaks op de voorgevel. De oorspronkelijke grote schouw is nog aanwezig, vermoedelijk daterend uit de 17e eeuw. Links daarvan bevindt zich de toegang tot de tweede dwarskelder met tongewelf.

Drie ankerbalkgebinten verdelen de middenkeuken en de voormalige stal in drie vakken. Het eerste gebint, gerekend vanaf de voorgevel, staat in de brandmuur. De breedte van de middenbeuk bedraagt 580 cm, die van de zijbeuken 310 cm.

Bijdrage : Historische Vereniging Vrienden van Oud-Leerdam.

Tekst : T.A. Blom.

Illustraties : Collectie Historische Vereniging Vrienden van Oud-Leerdam.

Bron : Groningen, Catharina L. van: De Vijfheerenlanden met Asperen, Heukelum en Spijk (De Nederlandsche Monumenten van Geschiedenis en Kunst), 's-Gravenhage, 1989.

HELSDINGSE VOORWEG 2 - VIANEN

Het buurtschap Helsdingen, even ten westen van Vianen, behoort tot de oudste nederzettingen van de Vijfheerenlanden. Reeds in de Karolingische tijd en dus geruime tijd voor de vestiging van de Stad Vianen en geruime tijd voor de ontginning van de Vijfheerenlanden waren deze hoge stroomruggronden bewoond. De oudste vermelding van de naam 'Hulsdinge' dateert uit de 13^e eeuw. De plattegrond van het buurtschap wordt gevormd door twee gevorkt op elkaar aansluitende wegen, die min of meer parallel lopen en weer samenkomen. Een dergelijke plattegrond komt in het Rivierengebied vaker voor. Ook Hagestein heeft een vergelijkbare plattegrond. Het buurtschap wordt gevormd door een kapel van middeleeuwse oorsprong, en verscheidene boerderijen. Eén van deze boerderijen zullen we nader belichten.

De oudste delen van de boerderij zijn uit de 17e eeuw. Echter gedurende vele eeuwen daarvoor was deze plaats al bewoond. Veel soorten middeleeuws aardewerk, onder andere Pingsdorf aardewerk, zijn hier gevonden.

Over de geschiedenis van deze boerderij is veel bekend. In de 17^e en in de 18^e eeuw -en vrijwel zeker ook daarvoor- was deze hofstede het bezit van de Van Brederodes en hun opvolgers, en behoorde daarom tot de Domeinen van Vianen.

De boerderij werd in erfpacht uitgegeven aan opeenvolgende per-

zeling werd genomen. Om verder maar te zwijgen van meer gewone gebreken zoals plichtsverzuim bij zijn functies en achterstallige betalingen.

De gewone 'boeren' erfpachters ging het overigens financieel ook niet erg voor de wind. De economische en landbouwkundige omstandigheden waren in de 18^e eeuw ronduit slecht, en de overstromingen maakten alles nog erger. Veel boeren konden hun lasten als pacht en belastingen niet opbrengen en voor hen was geen andere keus dan hun boerderijen te verlaten, te 'abandonneren'. Al deze hofsteden vervielen zo aan de Domeinen van Vianen. In de administratie wordt gesproken van de 'hofsteden en landerijen van de verlaten landen'. De boerderij waarover we het hier hebben was al sinds mensenheugenis in bezit van Domeinen, en wordt in de administratie, ter onderscheid van het groeiende aantal andere domeinboerderijen altijd genoemd als 'De oude Dominiale Hoeve'.

Ook Teunis van Doorn, die als erfpachter Van Cattenburgh was opgevolgd, was om deze reden genoodzaakt om in 1759 de boerderij te verlaten.

Vervolgens wordt de boerderij verhuurd aan Hendrik de Vor, die er al vele jaren woont en boert. Deze wordt als huurder opgevolgd door Peter de Graaff, die de boerderij in 1803 koopt.

In de 19^e eeuw wordt er vaak van eigenaar of bewoner gewisseld, maar de bewoners zijn steeds op een of andere manier aan Peter de Graaf verwant. Uit de gehele 19^e eeuw zijn veel akten en boedelinventarissen bewaard gebleven die gedetailleerde informatie geven over de wijze van wonen en werken op een boerderij.

In 1918 gaat de boerderij over in handen van Teunis den Hertog. Zijn nakomelingen wonen er nog steeds.

Wanneer we de boerderij zelf bekijken valt het op dat deze fors van afmeting, en zeer hoog is. In deze hoge delen van de Vijfheerenlanden was akkerbouw goed mogelijk. Zo ontstond een gemengd bedrijf waarbij het noodzakelijk was om een ruimte te hebben om te dorsen, en bergruimte voor graan, zowel gedorst als ongedorst.

De oudste delen van de boerderij zijn uit de 17^e eeuw. Dit valt bijvoorbeeld op te maken uit het metselwerk in de voorgevel. Daar zijn klezoorjes toegepast: in de lengterichting doorgehakte stenen, gebruikt om al metselend goed uit te komen in de hoeken en naast de kozijnen. Een dergelijke wijze van metselen is na de 17e eeuw snel in onbruik geraakt.

De boerderij is van het voerdeeltype, dat betekent dat de deel in de lengterichting ligt. De deel is opgenomen midden tussen de gebinten van het achterhuis. Dit was zowel voerdeel als dorsruimte. Aan één zijde stonden de koeien, aan de andere zijde

sonen. Eén van de erfpachters was niemand minder dan de dijkgraaf Wolfert van Cattenburgh (circa 1660-1736). Hij zal de hofstede ongetwijfeld wel weer verhuurd hebben. Hij bewoonde zelf een kapitaal huis in de Achterstraat in Vianen, vlakbij kasteel Batenstein. Deze Van Cattenburgh geeft op zichzelf al voldoende stof voor een heel boek. Hij zag kans om zich door allerlei wandgedrag gehaat te maken. Als voogd van zijn twee neefjes en nichtjes stak hij hun vermogen in eigen beurs. Als voorzitter van het dijkcollege, stak hij de hand in de beurs, waarvoor hij in gij-

was een forse ruimte voor de paarden. Deze waren nodig voor de akkerbouw. De brede deeldeuren zitten midden in de achtergevel en twee groepdeuren zitten ter weerszijden daarvan.

Het woongedeelte bestond uit een voorkamer in de middenbeuk, met aan weerszijden daarvan een smalle kaaskamer en een opkamer. Dit is bijna de standaardindeling voor boerderijen uit de Vijfheerenlanden. Bij een ingrijpende verbouwing omstreeks 1835 wordt de voordeur in de voorgevel dichtgemetseld en vervangen voor een raam. De deur verhuist naar een nieuw gemaakte zijgevel. In deze zijgevel komt ook een raam voor een nieuw gemaakte zijkamer.

In de stal is nog een grote schouw met een waterfornuis aanwezig. Deze schouw was het 'brandpunt' van het boerengezinsleven. Hier werd gewerkt, gekookt, worsten gerookt, brood gebakken en kaas gemaakt. In de zomermaanden deed de deel dienst als zomerkeuken, met de schouw als middelpunt. Tot aan de Tweede Wereldoorlog is deze traditie als zomerkeuken gehandhaafd.

Opvallend aan het exterieur zijn de vensters op de verdieping: een kruiskoosijn en twee kloosterkozijnen. Dergelijke kozijnen zijn voorzien van glas boven en luiken onder. Deze vensters zien we vaak waar, net als hier, graan op de voorhuiszolder werd opge-

slagen. Dank zij deze luikjes kon het opgeslagen graan goed drogen. Bij de restauratie in 1990 zijn deze vensters op grond van aangetroffen bouwsporen en restanten weer gereconstrueerd. De achtergevel van de boerderij is ook bijzonder. Deze is in 1782 opnieuw opgetrokken, waarbij tweedehands kloostermoppen werden gebruikt, afkomstig van de gesloopte charterkamer van kasteel Batenstein. De rentmeester van de Domeinen krijgt vanwege de lage pachtopbrengsten voor dergelijke ingrepen alleen toestemming wanneer een en ander hoog nodig was en geen uitstel kon lijden.

De boerderij heeft in 1976 zijn agrarische functie verloren. Door het handhaven van de bijgebouwen, waaronder de hooiberg, en door het in ere houden van de boomgaard en de moestuin heeft het gehele complex zijn authentieke uitstraling grotendeels behouden.

Bijdrage : Historische Vereniging Het Land van Brederode.
 Tekst : P.T. den Hertog.
 Foto's : D. van der Bunt en collectie Rijksdienst voor de Monumentenzorg.

HEI- EN BOEICOPSEWEG 65 - HEI- EN BOEICOP

De boerderij Hei- en Boeicopseweg 65 is een rijksmonument. Het pand dateert uit de 17^e eeuw en staat haaks op de weg. Hij is geheel opgetrokken uit rode baksteen en voorzien van een rieten wolfdak. De boerderij is relatief breed, waardoor de zijgevels laag zijn. Dit was in de streek een normale bouw in de 17^e eeuw. De boerderij is gebouwd op een woonheuvel. Hierop bevindt zich aan de oostelijke achterzijde ook een pannengedekte schuur voor kleinvee. Door de woonheuvel, die ongeveer 1,50 meter boven het maaiveld ligt, hield men bij overstromingen zolang mogelijk droge voeten. Ongeveer honderd meter achter de boerderij was vroeger een waterpoel. Mogelijk is hiermee een deel van de woonheuvel voor de schuur gemaakt, maar de poel zal daarna in gebruik zijn geweest voor het 'rotten' van de stengels van de hennepplanten, die tot ongeveer 1880 ook in Hei- en Boeicop veel werden verbouwd. De waterpoel is rond 1955 gevuld met huisvuil van Hei- en Boeicop en afgedekt met grond.

De boerderij heeft een rechthoekige plattegrond, met vóór het woongedeelte en achter het bedrijfs gedeelte. Het was een zogenaamde voerdeelboerderij. De deel was het middelste deel van de bedrijfsruimte. Aan de zijkanten hiervan stonden de koeien. De deel werd gebruikt voor het opbergen van gereedschappen en een kleine hoeveelheid hooi. De grote hooivoorraad werd opge-

slagen in een aparte hooiberg, die nu verdwenen is. In de achtergevel bevinden zich drie even grote deuren. Eén in het midden voor de deel en de twee andere aan de zijkanten, voor toegang tot de groep. Boven de deel bevindt zich een zolder met een laaddeur naar buiten. In de achtergevel bevinden zich ook nog twee uilengaten. De pomp bevond zich vroeger niet in de keuken, maar aan de achtergevel van het bedrijfs gedeelte.

De voorgevel heeft een asymmetrisch geplaatste voordeur met daarnaast een groot raam. Hiernaast zit aan weerszijden nog een klein raam. Deze indeling is kenmerkend voor dit type boerderijen uit die tijd. Het grote raam geeft licht in de voorkamer. Deze kamer werd ook wel als pronkkamer of nette kamer gebruikt. De kleinere ramen zijn voor twee zijkamertjes. Achter de oostelijke voorzijdekamer ligt de keuken.

Aan de westelijke zijkant bevindt zich tussen de zijvoorkamer en het bedrijfs gedeelte de kelder. Het plafond hiervan is verhoogd en daarop bevindt zich over een gedeelte een bedstede, die aan de voorkamerzijde open is. Omdat de instap van de bedstede nogal hoog is, is deze aan de zijkant vanuit de voorkamer bereikbaar. Hier leidt een klein trapje naar de vloer boven de kelder. De achtermuur van de voorkamer, de brandmuur tussen woon- en bedrijfs gedeelte, is gemetseld en maakt deel uit van de schouw. Aan de andere kant van de muur bevindt zich een kleinere

schouw met witte tegels. Aan de westkant van deze schouw is de broodoven.

Over de gehele boerderij bevindt zich een verdieping, met aan beide zijden van de brandmuur een schoorsteenboezem. Die aan de woonhuiszijde is gewelfd opgemetseld, die aan de bedrijfszijde vlak.

In 1977 is de boerderij geheel gerestaureerd en omgebouwd tot woonboerderij. Getracht is het oorspronkelijke karakter zoveel mogelijk te behouden. De balken en schoren zijn nog van de oorspronkelijke bouw. De raampartijen in de voorgevel zijn bij de restauratie niet gewijzigd. Aan de oostelijke zijgevel is toen ter plaatse van de keuken de zijmuur verhoogd en voorzien van een glaspartij. De hierdoor noodzakelijk geworden plaatselijke verhoging van het dak is tot in de nok doorgezet. De achtergevel is origineel gebleven.

Na de restauratie is op het achtererf een rietgedekte paardenstal met koetshuis gebouwd. Dit bouwwerk is in dezelfde stijl uitgevoerd als de boerderij en vormt daarmee een mooi geheel.

Voor het huis bevindt zich een gemoderniseerde boerensiertuin, die een restant is van een grotere aanleg. De erfverharding is grind en op het achtererf staan nog knotwilgen en ongeveer

tachtig hoogstamfruitbomen. Wanneer alle boerderijen zo zouden worden getransformeerd van bedrijfsgebouw tot woonhuis, zou veel moois in de streek behouden blijven.

Bijdrage : Vereniging Historisch Lexmond en Hei- en Boeicop.

Tekst : W. van Zijderveld.

Literatuur : Groningen, Catharina L. van: De Vijfheerenlanden met Asperen, Heukelum en Spijk (De Nederlandse Monumenten van Geschiedenis en Kunst), 's-Gravenhage, 1989.

Foto's : Collectie Vereniging Historisch Lexmond en Hei- en Boeicop.

LEKDIJK 13/14 - TIENHOVEN

Deze boerderij wordt sinds 1965 bewoond door de familie Bos. Vroeger woonde hier de familie Vermaat, misschien wel 200 jaar lang. Deze familie was vooraanstaand, want in 1848 behoorde boer Vermaat tot de tien mannen van Tienhoven die kiesrecht hadden. In die tijd gold het censuskiesrecht. Alleen zij die meer dan een zeker bedrag aan belasting betaalden mochten hun stem uitbrengen.

De boerderij is gebouwd in het midden van de 17^e eeuw en bevat elementen van zowel de zuivere veehouderij, als van het gemengd bedrijf. Op de hooggelegen en vruchtbare gronden achter de Lekdijk was akkerbouw (graanteelt) mogelijk.

Aan dit gemengd bedrijf herinnert veel in de boerderij. De grote deeldeuren in de achtergevel duiden meestal op de mogelijkheid om graan naar binnen te rijden, zodat dit op de deel gedorst kon worden. Het gedorst graan werd dan opgeslagen boven de opkamer. Dat was de beste plaats om dit kostbare product te bewaren. In een buitenschuur was er meer gevaar van aan-

tasting door muizen. De vensters boven de opkamer zijn kloosterkozijnen, met boven glas en onder (vanouds) een luik. Door het luik open te zetten kon de zolder goed ventileren, waardoor het graan droog bleef. Bij een verbouwing in 1979 kwamen er volop kaf en haverkorrels tevoorschijn uit de kieren en de naden op de zolder.

Het achterhuis had een klassieke indeling voor deze streek met gemengd bedrijf: een brede middendeel van drie vakken. Aan de ene kant de plaats voor de koeien, en aan de andere kant de paardenstal en nog wat ruimte voor jongvee. De mest kon zowel door de mestgang achter de koeien, als door de mestluikjes in de zijgevel worden afgevoerd. Deze mestluikjes zijn inmiddels dichtgemetseld, maar de plaats is nog steeds herkenbaar.

Aan de melkveehouderij en de kaasbereiding herinneren nog de pekelbakken in de dubbele boogkelder, onder de opkamer. Van ergonomie had men toen ook al verstand, want er zijn ondiepe boogjes onder de pekelbakken waar de voeten onder gestoken konden worden voor een betere werkhouding. De kelder ligt op het oosten en bleef daardoor koel, altijd ongeveer 8 °C. Aan de andere kant, tegen de voorgevel is een kamertje dat vanouds dienst deed als kaaskamer.

Ook een onderdeel van de zuivelbereiding was het karnpad op de deel. Hier liep het paard rond, dat de karnmolen aandreef die de karn voor de boterbereiding in beweging zette.

De voorgevel is grotendeels opgetrokken uit gele ijsselsteentjes. Hierin is siermetselwerk aangebracht van rode stenen. Over de gehele breedte van de gevel is een laag met schuin liggende rode stenen verwerkt. Boven de vensters zitten fraai gemetselde ontlastingsboogjes, eveneens van rode steen met wit geschilderde natuursteen accenten. Het meest bijzonder zijn de metseltekens in de voorgevel en in de linkerzijgevel. Hier zijn, van rode steen geometrische figuren in de gele gevel aangebracht. Deze metseltekens zijn in de Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden, zeker op boerderijen, uiterst zeldzaam. Het zijn hier v-vormige figuren die wel heksentangen genoemd worden. De functie van deze figuren is in de eerste plaats decoratief, maar een symbolische functie is ook mogelijk.

De boerderij lijkt onaangetast en zonder veranderingen de eeuwen te hebben doorstaan. Dat is echter niet het geval. Aan de linkerzijgevel, tegen de opkamer, was een lelijke vierkante uitbouw geplaatst, die inmiddels weer gesloopt is. Ook de opkamer zelf is (al heel lang geleden) aan de achterzijde uitgebouwd met een keukenruimte. Dit is goed herkenbaar aan de verschillende stenen. De oorspronkelijke opkamer van gele ijsselsteen en de uitbreiding van rode steen. De oude voorgevel had een deur en een

raam naar de middenkamer, zoals in de gehele Alblasserwaard en Vijfheerenlanden gebruikelijk is. Zowel boven de deur als boven het raam was een ontlastingsboogje gemetseld. En ook boven de ruimte tussen raam en deur. Raam en deur werden in de jaren zestig van de vorige eeuw vervangen door een groot raam. Dit raam heeft inmiddels weer plaats gemaakt voor twee passende vensters, recht onder de ontlastingsboogjes.

Aan de rechterzijde, de erfzijde, zit een grote kapelvormige uitbouw met twee ramen. Zo kwam, ondanks het lage dak, toch voldoende licht binnen. Daarnaast waren enkele deuren, waarvan er één toegang gaf tot de deel, en één tot een portaal naar de woonruimte. Twee van de drie deuren zijn inmiddels verdwenen. In de rechterzijgevel zijn stalraampjes bijgeplaatst.

Op het erf staat een forse met riet gedekte schuur, met lage zijgevels. De schuur is, evenals de boerderij opgebouwd met gebinten. In de schuur zelfs nog gedeeltelijk van eikenhout. In deze schuur stonden koeien, varkens en paarden.

Al deze veranderingen, aanbouwen en het weer verwijderen van aanbouwen, hebben geen afbreuk gedaan aan het voorkomen van de boerderij. Het is in zekere zin ook een natuurlijk proces. De boerderij is een bedrijfsgebouw, en daarom dynamisch. Het gebouw wordt steeds aangepast aan de eisen van woongenot, maar meer nog aan de eisen die de bedrijfsvoering hieraan stelt. Dat dit helemaal niet erg hoeft te zijn bewijst deze boerderij. Ondanks veranderingen is het een schitterende boerderij gebleven. De uitstraling is authentiek.

Hoewel de boerderij een rijksmonument is, en daarom door de Monumentenwet is beschermd tegen sloop en aantasting is er toch reden tot zorg. De familie Bos beheert de boerderij zoals het behoort, maar door de komende dijkverzwaring zal de open ruimte voor de boerderij afnemen. De voet van de dijk komt dan dichterbij de boerderij te liggen. Door de druk van dit grondpakket kunnen de fundering en de gevels overbelast worden. Bovendien is het maar de vraag of de boerderij een volgende dijkverzwaring ook weer zal overleven.

-
- Bijdrage : Historische Vereniging Ameide en Tienhoven
 Tekst : C.J. Neels en P.T. den Hertog.
 Literatuur : Groningen, Catharina L. van: De Alblasserwaard (De Nederlandse monumenten van geschiedenis en kunst), Zwolle, 1992.
 Olst, E. van: Landelijke Bouwkunst in Zuid-Holland, Arnhem, 1994.
 Post, K: Het Boerenhuis in Nederland, 's-Gravenhage, 1975.
 Foto's : K. Post en H.M. den Uijl.

RIETVELD 14 - ARKEL

De boerderij ligt aan de binnenkant van de Lingedijk, tussen Arkel en Kedichem. Aan de buitenkant van de dijk bevindt zich schuin tegenover deze boerderij het voetpontje naar Spijk.

Het is niet bekend wanneer de boerderij precies is gebouwd. Vermoedelijk stamt het pand uit de jaren 1750 tot 1800. Tekeningen, koopakten en andere geschriften uit de begintijd ontbreken.

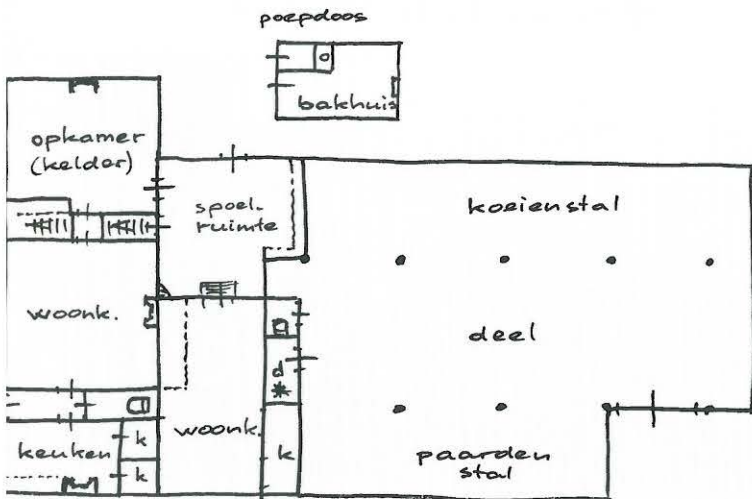
Alles wat we weten moeten we ontleen aan hetgeen er thans te zien is.

Het hoofdgebouw is rechthoekig van vorm en staat haaks op de Lingedijk. Hier is later een dwars voorhuis tegen gebouwd en weer later is er een tussenhuis gemaakt. Zowel het voorhuis als het tussenhuis zijn hoger dan de rest van de boerderij. Hierdoor heeft het pand een bijzonder aanzicht gekregen.

Voorhuis en tussenhuis hebben een pannendak en de muren zijn van baksteen. Onder het voorhuis is een grote kelder, met daarboven een opkamer. In deze kelder werd de kaas te rijpen gelegd, nadat deze uit de spoelruimte kwam. Het achterhuis heeft een gebintconstructie van eiken balken en

spanten. Deze zijn gemaakt van gekantrechte eiken boomstammen. Het dak van het achterhuis is met riet gedekt. Het is nog geheel in gebruik als stal. Vroeger stonden hier niet alleen de koeien, maar ook de paarden van de boer. De paardenstal ligt hoger dan de koeienstal. Boven de stal bevindt zich de hooizolder. Het hooi werd op de hooiwagen naar binnen gereden door de hoge houten deuren in de boerderij. Daarbij kon men het hooi zo van de wagen de zolder opsteken.

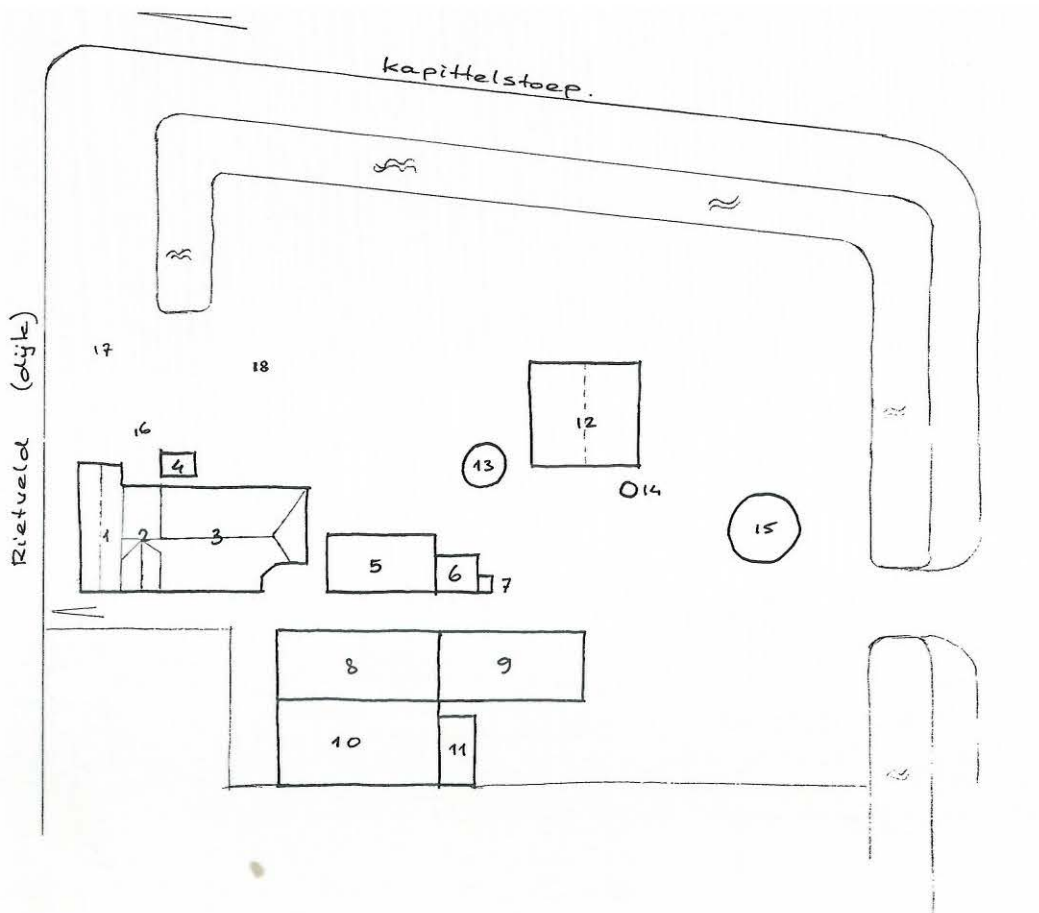
Op het erf zijn nog verschillende andere gebouwen aanwezig. Deze zijn weliswaar niet zo oud als het hoofdgebouw, maar de meeste dateren toch al wel van voor 1900. Bijzonder is het stenen bakhuisje, waarin ook de plee een plaats heeft gekregen. De boerderij is nog steeds in bedrijf, maar de huidige eigenaar heeft zijn werkzaamheden al wel omgeschakeld naar een modernere manier van bedrijfsvoering dan zijn voorgangers.

Bijdrage : Historische Vereniging Arkel en Rietveld.

Tekst : P. Zijdeveld.

Foto : P.T. den Hertog.

Tekeningen : P. Zijdeveld.

- 1 woonhuis
- 2 tussenhuis
- 3 stal/deel
- 4 bakhuis/poepdoos
- 5 schuur
- 6 garage
- 7 olie-opslag
- 8 melk-opslag/schuur
- 9 hooi-opslag
- 10 stal melkvee
- 11 opslag machines
- 12 silo
- 13 silo
- 14 silo
- 15 weilgras
- 16 siertuin
- 17 boomgaard
- 18 mestplaat

OVERSLINGELAND 14 - NOORDELOOS

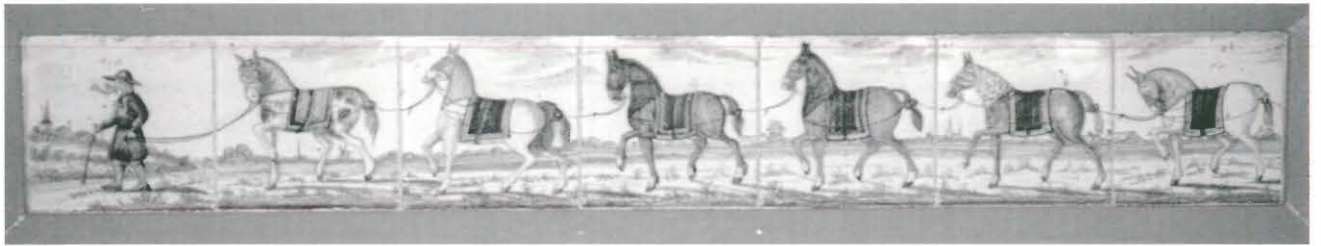
Deze op een kleine donk gebouwde boerderij dateert uit begin 17^e eeuw en is van het hallehuistype. De boerderij is grotendeels gedekt met riet. Op het stalgedeelte aan de westzijde is het riet vervangen door dakpannen. De gepotdekselde stalwanden zijn rond 1900 vervangen door metselwerk. Alleen het bovenstuk van de achtergevel is nog voorzien van gepotdekselde delen.

In de voorgevel vinden we nog stukjes metselwerk met kloostermoppen, wat er op duidt dat de voorganger van deze boerderij een voor die tijd solide bouwwerk is geweest. Het voorhuis heeft aan de westzijde boven de kelder een opkamer. Hier heeft in 1935 een brand zoveel schade aangericht dat de kopgevel gedeeltelijk moest worden vernieuwd. In het voorhuis bevindt zich nog de originele trap naar de opkamer en ook de oude bedsteedeurtjes zijn nog aanwezig, evenals een bedstede op zolder. In de middenkamer -die zijn licht krijgt via de ramen in de noord-oostgevel- treffen we een aantal tegeltableaus aan. Twee hebben een voorstelling van paardentransporten. De linker tegels stellen een begeleider voor met twee blauwschimmels, twee bruinen, een witte schimmel en een vosbont. De rechter tegels tonen een begeleider met respectievelijk een appelschimmel, een witte

schimmel, twee bruinen, een blauwschimmel en een witte schimmel. De begeleiders roken een pijp en dragen schoenen met beenkappen. In de ene hand hebben ze een stok en in de andere hand een touw dat aan de halster van het eerste paard is bevestigd. Alle paarden dragen een manenkap en een zadeldek, ter bescherming tegen de kou tijdens een transport. Dirk Kooijman, een vroegere eigenaar van de hofstede, heeft veel van dergelijke paardentransporten naar de Franse grens begeleid. Op zijn zeventigste verjaardag, in 1867, kreeg hij de tableaux van een Franse burgemeester als geschenk aangeboden. Volgens overlevering zijn de tegels in Holland gemaakt.

Het gebied waar deze boerderij staat wordt in de volksmond de 'Slingelandse Buurt' genoemd. Dit is het gedeelte van Overslingeland waar dicht bij elkaar drie boerderijen staan. De nummers 12 en 14 zijn op een donk gebouwd. Aan de verkaveling en het slotenpatroon is te zien dat we hier te maken hebben met een zeer oude bewoningsplaats. In ieder geval was er al bebouwing bij de aanleg van de eerste bedijking in de Alblasserwaard, die op last van Graaf Floris V in het jaar 1277 aaneengesloten werd. Dit is te zien aan de voorwetering, die achter de toenmalige

bebouwing is gegraven. We mogen echter aannemen dat hier al veel eerder bewoning was. Aan het water gelegen donken waren ook in de prehistorie al gezochte plaatsen voor bewoning, met name vanwege de vele overstromingen.

Aan de westzijde van de stal is een waterzolder, voor het geval dat het water erg hoog mocht komen. De laatste keer was dat in 1820. Daar is ruimte voor 26 stuks vee. Tijdens de watersnoodramp van 1953 heeft in deze hofstede nog vee uit het getroffen gebied op stal gestaan.

Op de oorspronkelijke stal was ooit plaats voor circa 20 volwassen melkkoeien, wat jongvee en een aantal paarden. De rest was werk- en opslagruimte. In de zolder zijn vage sporen van een karnmolen terug te vinden. Het rijgebint is met een muur afgescheiden van het stalgedeelte. Tot in de jaren vijftig van de vorige eeuw was een groot gedeelte van de vloer nog 'aerden deel'.

De huidige eigenaresse is mevrouw Kortleve-de Leeuw. Zij bewoont samen met het gezin van haar zoon de boerderij. Haar voorgeslacht woonde al vanaf begin 17^e eeuw op deze hofstede, wat als zeer uitzonderlijk mag worden beschouwd.

Mevrouw Kortleve vertelt dat er ooit 60 bunder (hectare) land bij de boerderij hoorde. In de tijd dat haar vader er boerde was dat door vererving nog circa 26 hectare, waarop twintig melkkoeien werden gehouden. Inmiddels is het bedrijf uitgegroeid tot circa 75 hectare, waarop 120 stuks melkvee wordt gehouden. Voor-

dat de nieuwe ligboxenstallen aan de overkant van de weiding achter het huis werden gebouwd, stond er 54 stuks vee -groot en klein- in het achterhuis. Nu staan er boxen voor kalveren en is een deel in gebruik als kraamkamer en ziekenboeg. Zo herbergt het bijna vier eeuwen oude gebouw nog steeds vee op stal.

Doordat er vee op stal staat, hangt er de geur van koeien en hooi. Op het erf vinden we het varkenshok, nu bevolkt door twee paarden en twee geiten. Verder zijn er een kippenhok, de drooglijn, naast het huis een boomgaard met een suikerpeer, gieser wildeman en bredero, en een prachtige voortuin. Aan de overkant van de weg, aan het riviertje de Giessen, ligt de overtuin, een groentetuin. Deze ligt achter een heg, beschermt tegen de wind. Het erf is verhard met grind.

Eens schreef iemand: "Dit is de boerderij met het mooiste uitzicht van Nederland". En inderdaad, vanuit de ramen aan de voorzijde van de hofstede heb je over de tuin en de Giessen een adembenemend uitzicht op de Oudendijkse molen. Gezicht op een stukje oer-Holland.

Bijdrage : Historische Vereniging Hoogblokland, Hoornaar en Noordeloos.

Tekst : M. Mollema.

Foto's : Collectie Historische Vereniging Hoogblokland, Hoornaar en Noordeloos.

BOVENKERKSEWEG 96 - GIESSEN-OUDEKERK

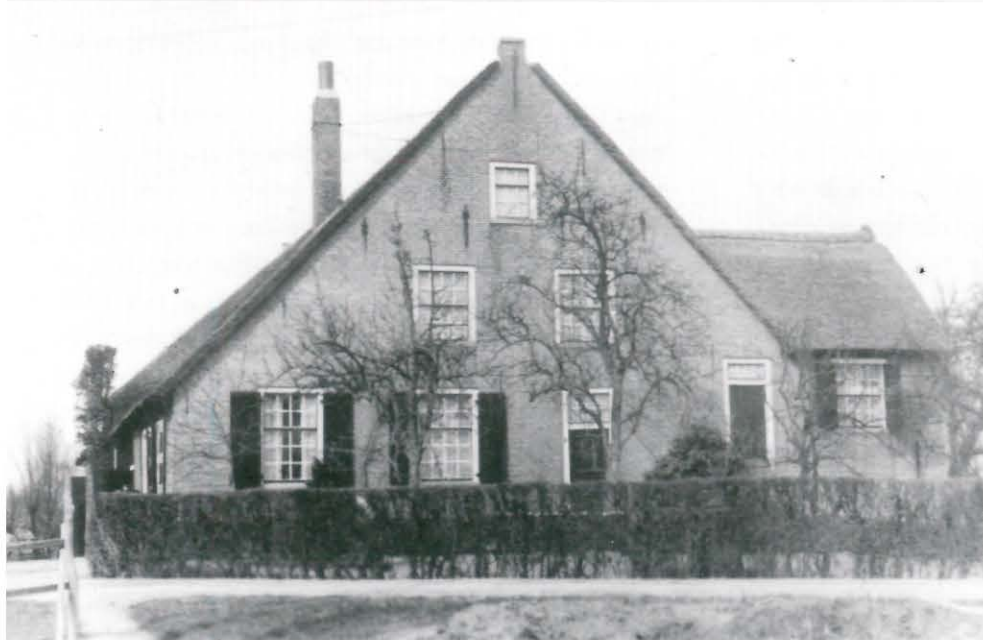
Door de ruilverkaveling hebben veel historische boerderijen hun oorspronkelijke functie verloren. Enkele, die opgekocht zijn voor puur woonbestemming, zijn goed gerestaureerd. Sommige zijn ten onder gegaan aan gebrek aan onderhoud. Andere zijn zonder meer gesloopt voor een stuk grond voor een nieuwbouwwoning. Om te voorkomen dat historische boerderijen door gebrek aan onderhoud verdwijnen, is het soms goed dat ze een andere functionele bestemming krijgen, waardoor het onderhoud is gegarandeerd. De boerderij die hieronder beschreven wordt voldoet hieraan.

De boerderij Bovenkerkseweg 96 en de naastliggende boerderij (Oudkerkseweg 2) zijn zowel in de 16^e als in de 19^e eeuw gelijktijdig afgebrand. De laatste brand, in 1838, is vermoedelijk aangestoken, als gevolg van een al lang slepende burenruzie.

De boerderij Bovenkerkseweg 96 is in 1838 op dezelfde fundatie weer opgebouwd. Dat verklaart waarom deze boerderij een 17^e eeuws grondplan heeft, met uitgebouwde opkamer, en een vroeg 19^e eeuwse gevelindeling.

Deze boerderij staat op een woonheuvel. In de tijd van de ontginning van de polders (11^e tot 13^e eeuw) werd vanaf de veenstroompjes zoals de Giessen het land ontgonnen. Op de koppen van de kavels kwamen de eerste boerderijen. Hierbij werd zoveel mogelijk gebruik gemaakt van de natuurlijke hoogte van de oevers van de veenriviertjes. Om bij hoog water veilig te wonen werden deze natuurlijke hoogten verhoogd en uitgebreid. Zo ontstonden de woonheuvels waarop de boerderijen werden gebouwd. De boerderijen op woonheuvels dateren zonder uitzondering uit de eerste ontginningsperiode. Deze plaatsen zijn

dus al circa 800 jaar bewoond. De oudste geschreven bronnen zijn uit de 16^e eeuw. Deze boerderij wordt in de volksmond de 'Romijnenhofstede' genoemd, naar de familie Romijn die hier eeuwenlang woonde.

De boerderij heeft een L-vormige plattegrond, met een voorhuis met uitgebouwde opkamer en een achterhuis.

De gevels van het voorhuis zijn in kruisverband metselwerk opgetrokken, met vlechtingen en hanekamstrekken boven de ramen en deuren. In de gevels zitten schuiframen, een toegangsdeur en een vloeddeur die alleen bij hoog water dienst deed.

De kelder heeft geen gemetseld gewelf, maar een houten balklaag. Dat is aan de buitenzijde te zien aan de muurankers die de balken met de muur koppelen.

De tuitgevel van de opkamer was -op een kelderluik na- geheel blind. Rond 1900 zijn er ramen in de gevel gemaakt en is de gevel gestuct met patronen en motieven die we langs de Giessen meer tegenkomen, bijvoorbeeld bij Oudkerkseweg 6, in het dorp Giessen-Oudkerk en bij Binnendams 4 te Hardinxveld-Giessendam (naast De Koperen Knop). In het interieur zijn geen originele onderdelen meer te vinden.

Het achterhuis heeft een constructie met een ankerbalkgebint. De constructie bestaat uit staanders, waartussen de ankerbalk is geklemd. Deze constructie is verstevigd met houten schoren. Op de plaatsen van de pen-gat-verbindingen zitten hier en daar de telmerken, zoals de timmerman die destijds heeft aangebracht. De horizontale strijk balk draagt de verdiepingsvloer. De ruimte hierboven was geheel voor hooiopslag in gebruik. Door de hoge zolders kon de hele wintervoorraad hoog en droog worden bewaard.

In de westelijke zijgevel zaten de hooideuren die zo groot en hoog waren dat een hooivagen in het 'rijgebint' naar binnen kon rijden. Van daaruit kon het hooi makkelijk gelost worden en naar de hooizolder worden opgestoken. Het erf aan de westzijde was zo smal dat het nauwelijks lukte om met een wagen de hooideur in te draaien. De hooideuren hebben nu een functie als lichttoetreding voor het achterhuis.

In de oostelijke zijgevel zitten nog de mestkleppen. Hierdoor werd de mest van achter de koeien op de mestplaat gegooid.

De spanten zijn aan elkaar gekoppeld en dragen het dak. Deze constructie is zo gemaakt dat de buitenmuren geen dragende functie hebben. De buitengevels van het achterhuis zijn hoofdzakelijk van hout, zoals dat in de Alblasserwaard bij veel oude boerderijen het geval is.

De oorspronkelijke toegang van het erf lag aan de westzijde van de boerderij. Aan de andere zijde zit de opkamer en zijn de mestluiken te vinden. Omdat het oorspronkelijke erf te smal was is de situatie nu omgedraaid. Op het erf zijn geen traditionele bijgebouwen meer aanwezig.

De oorspronkelijke toegang van het erf lag aan de westzijde van de boerderij. Aan de andere zijde zit de opkamer en zijn de mestluiken te vinden. Omdat het oorspronkelijke erf te smal was is de situatie nu omgedraaid. Op het erf zijn geen traditionele bijgebouwen meer aanwezig.

Bijdrage : Geschiedkundige Vereniging Giessenburg en Schelluinen.

Tekst : H. Harrewijn.

Foto's : Collectie Dorp, Stad en Land en collectie A. van der Padt.

BINNENDAMS 26 - GIESSENDAM

De onlangs gerestaureerde en deels herbouwde boerderij Binnendams 26 staat aan een oude dijk langs de Giesen op een woonheuvel, waar hij deel uitmaakte van een boerderijlint. Veel boerderijen van het oorspronkelijke lint zijn inmiddels gesloopt, maar in Binnendams bevindt zich nog een aantal boerderijen, die min of meer bij elkaar staan. Het gaat bij Binnendams 26 om een 18^e eeuws uiterlijk met vroegere kenmerken. De boerderij is van het hallehuistype.

Het pand is opnieuw voorzien van een rieten kap met aan de voorzijde een klein wolfseind. Het metselwerk in de voorgevel is van een harde gele ijsselsteen in kruisverband met een driekle-
zoor in de strekkenlaag. Bij de restauratie is voor de overige gevels dezelfde steensoort en hetzelfde metselverband toegepast. Het bedrijfsgedeelte, de stal met uitbouw, is aan de achterzijde

uitbouw. Gezien de harmonieuze verhoudingen van de voorgevel is het niet onwaarschijnlijk dat dit wel tegelijkertijd is gebeurd.

Evenals het voorhuis is ook het bedrijfsgedeelte voorzien van een uitbouw aan de westzijde, waardoor een stal in L-vorm is ontstaan. Het achterste deel is hiervoor dwars op de boerderij ver-
groot. De koeien konden hierdoor in één rij langs de gevel blij-
ven staan. De middelste van de drie traveeën is de dwarsdeel met in de zijgevel hooideuren onder een steekkap.

Voor de restauratie is gekozen voor een volledige vervanging van de kapconstructie, compleet met spanten, gordingen en sporen met als uitgangspunt de toen bestaande vorm. Voor de hele boerderij is gebruik gemaakt van een systeem met een A-spant. De plattegrond van de boerderij, zoals deze tot het einde van de vorige eeuw bestond, is te zien op het kadastraal minuutplan van

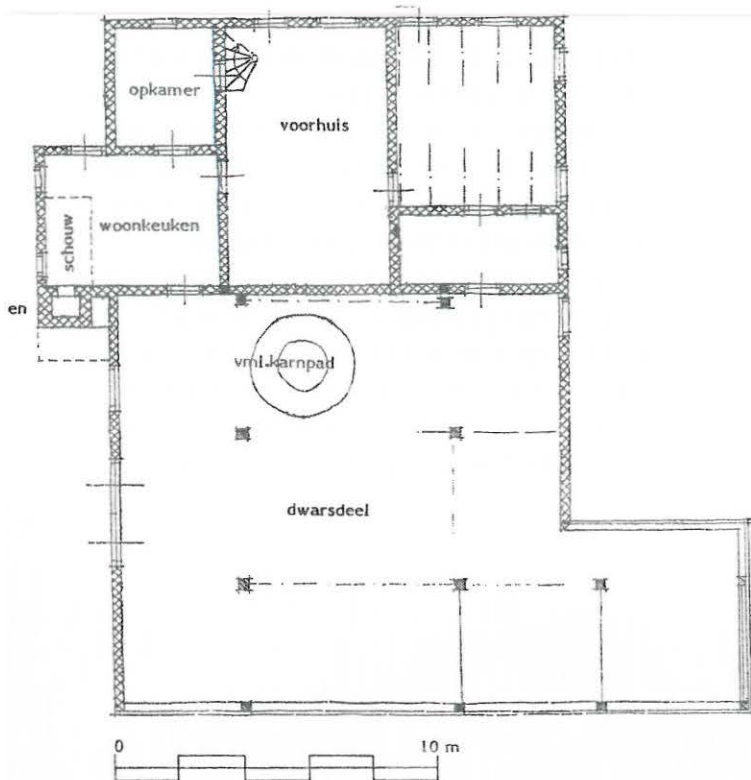

en aan de zijkanten voorzien van gepotdekselde houten delen. De overige zijgevels zijn van steen. De mestluiken, waardoor de mest naar buiten werd gewerkt, zijn vervangen door grotere openingen waarin kozijnen zijn geplaatst. Hierdoor komt er veel meer daglicht in de voormalige stal.

De verschillende kozijnen in de boerderij zijn voorzien van schuiframen, een midden 17^e eeuwse uitvinding. Het twintig ruits venster bepaalt, evenals het zestien ruits venster, mede het uiterlijk van de voorgevel. Onder het kleinere venster bevindt zich een bolkozijn als kelderraam.

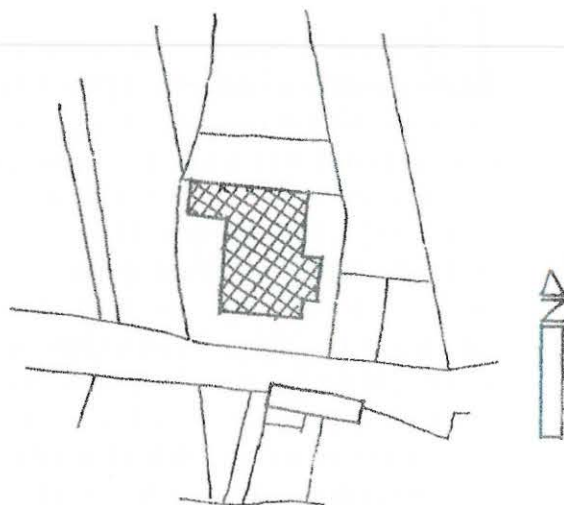
Zoals bij veel boerderijen in de omgeving het geval is, heeft Binnendams 26 een uitbouw van het voorhuis, hier aan de westzijde gesitueerd. Een bouwnaad in de voorgevel toont aan dat dit deel van later datum is. Het is onbekend of de deur in de aanbouw bij de oorspronkelijke bouw is aangebracht. De reden van deze extra deur in de voorgevel is een woningsplitsing geweest. De mogelijkheid bestaat echter dat deze later is geplaatst dan de

1830, met daarop de uit de zijgevel springende keuken aan de oostzijde. Doordat de keuken in de zijbeuk direct achter de kelder is geplaatst, ontstond een scheiding tussen het voorhuis en de keuken. Niet alleen springt de keuken uit de zijgevel, ook is die voorzien van een topgevel over de breedte van de travee, zodat meer licht via de vensters naar binnen kan vallen. Vaak betrad men de keuken van buiten, door de deur die in de uitbouw is geplaatst of via het bedrijfsgedeelte, dat van buiten toegang had door middel van een dwarsdeel. Het voorportaalje, dat aan de wegzijde voor de keuken was geplaatst, is tijdens de restauratie verwijderd. Zowel de keuken als de westelijke uitbouw van het voorhuis beschikken elk afzonderlijk over een stookplaats/schouw met een eigen rookkanaal. Opmerkelijk is dat, getuige eerder onderzoek, geen resten zijn gevonden van een schouw in het voorhuis. Dit geeft aan dat het voorhuis weinig in gebruik is geweest. Er werd gewoond en geleefd in de woonkeuken. Vanuit het voorhuis heeft men via de spiltrap toegang tot de opkamer die boven de kelder in de oostelijke zijbeuk is gelegen. De spil-

trap, die bewaard is gebleven, voert verder naar de zolder, die lange tijd dienst gedaan heeft als hooizolder.

Uit de opkamer is een kleine plafondschildering bewaard gebleven met een voorstelling van een engel, in de volksmond de engel Gabriël. In het voorhuis zijn de bedsteden teruggebracht. Van de tegeltableaus heeft de eigenaar een tableau van zes tegels met een gele kanarie in een blauwe kooi opnieuw laten vervaardigen, wat te zijner tijd in de keuken zal worden teruggeplaatst. Verder zijn er nog resten van het karnpad bewaard gebleven die zich in de eerste travee achter de brandmuur bevond.

Aan de buitengevel van het voorhuis zijn stucwerkplinten aangebracht ter bescherming van het metselwerk met hierlangs een strook grind tegen het opsplitsen van regenwater.

Van de boerderijen in Binnendams verschilt de afstand van de voorgevel tot de openbare weg per boerderij. De reden hiervan is niet duidelijk. De ruimte tussen de huidige weg en de boerderij is voldoende voor een ondiepe voortuin. Hierin zijn leilinden geplaatst die zeer toepasselijk en karakteristiek zijn, aan de weggant staan eveneens leilinden en een leikastanje. Ten oosten van het toegangspad bevindt zich een tuin die thans is dicht gelegd met graszoden. Als scheiding zijn tussen deze tuin en het pad hortensia's geplaatst.

- Bijdrage : Historische Vereniging Hardinxveld-Giessendam
 Tekst : E. Blokland
 Literatuur : Brouns & Frank Ruiten, Roeland: Boerderijen langs de Giessen, Delft, 1986.
 Foto's : C. Muilwijk.

BERGSTOEP 29/30 - STREEFKERK

In de kernen Streefkerk, Groot-Ammers, Nieuwpoort en Lange-rak van de gemeente Liesveld staan gelukkig nog veel histo-rische hofsteden. Vanwege dijkversterkingen of om andere redenen moesten door de jaren heen veel boerderijen verdwijnen. De boerderij Bergstoep 29/30 wordt nog agrarisch gebruikt. Dat lijkt gewoon, maar inmiddels is het al bijzonder wanneer een 350 jaar oude boerderij in de 21^e eeuw nog volop in bedrijf is. De boerderij is sober uitgevoerd en typerend voor de Alblasserwaard. De gevels zijn breed met een laag aflopend dak. Het bedrijfsgedeelte is nog in takt, hoewel het niet meer als zodanig wordt gebruikt.

De met riet gedekte boerderij is een rijksmonument en bevindt zich in een uitzonderlijke goede staat. De boerderij wordt zeer goed onderhouden. Het pand is al eeuwen familiebezit en wordt nu bewoond door drie generaties, de families Verhoeff en Bleker. Het middenhuis wordt bewoond door Verhoeff en zijn vrouw. Het is geheel afgescheiden van het voorhuis waar de dochter met haar man en kinderen wonen.

De boerderij en de bewoners kennen een rijke historie. Reeds drie eeuwen woonden en werkten hier voorouders van de huidige bewoners. De historie van de familie Verhoeff, die al in de 15^e eeuw voorkomt, is beschreven door T.P. Verhoeff, geboren en getogen op deze boerderij. Ook vermeldt hij hoe de bewoners de verschrikkingen hebben doorstaan van een aantal dijkdoorbra-ken en hoe er maatregelen moesten worden genomen om vee en have te redden. Ook schrijft hij over de veepest, die enorme scha-de toebracht, zoals in 1744 toen er 5.900 stuks hoornvee in de Alblasserwaard bezweken.

Hij schrijft hoe 's zomers de koelte werd opgezocht in de grote voorkamer met de zware balken zoldering en de grote hoge ramen. Om deze voorkamer te bereiken moesten vijf treden wor-den genomen die door de tand des tijds waren uitgesleten. Een-maal boven kwam men bij een deur met blauwe en rode ruitjes. Het contrast van de beide kleuren fascineerde de schrijver. Als je door de blauwe ruitjes keek dan was alles somber, kil en doods. Heel anders was het als je door de rode keek, want dan baadde alles in een zee van warm licht. De schrijver beschouwt het als

symbolen voor de familiegeschiedenis op deze boerderij die voor de bewoners van geslacht op geslacht een haven en een schuilplaats is geweest. Hier was ruimte voor vreugde maar er was soms ook verdriet om alweer een kind dat veel te jong door de dood werd weggenomen.

In het voorhuis bracht de oudste generatie, naar oude gewoonte, de laatste levensjaren door. Hier werden ze na hun overlijden ook opgebaard, waarna ze door de hoge voordeur werden uitgedragen. De luiken werden dan als teken van rouw vele weken gesloten.

Ook beschrijft hij hoe eind 19^e eeuw vanwege het in de vaart komen van stoomschepen de vraag naar henneproducten afnam, waardoor de kleine hennepakkerijtjes langs de Lekdijk verdwenen.

De boerderij bestaat uit een voorhuis, een middenhuis, en een achterhuis. De brandmuur scheidt het midden- en het achterhuis. In het voor- en het middenhuis zijn geen gebinten zichtbaar. De muren dragen het grote rieten dak. In het achterhuis is de stal

maten en soorten. Het voorste gedeelte van de boerderij is uitgevoerd in een gele ijsselsteen, terwijl de stal van een latere datum zal zijn omdat hiervoor een rode waalmaatsteen is gebruikt. De voorgevel van gele ijsselsteen is eenvoudig gemetseld met vlechtingen en heeft boven de kozijnen hanekammen (strekken) van rode baksteen.

De vensters zijn heel verschillend van type en ouderdom. Het oudste kozijn bevindt zich op de verdieping in de oostgevel. Het is een kruiskozijn waarbij de oren van de bovendeur doorlopen in het metselwerk.

In de zijgevel van de stal zijn nog de luiken aanwezig waardoor de mest naar buiten werd afgevoerd.

In de westgevel is op enkele plaatsen het dak gelicht om ruimte te maken voor een deur of een raampartij. De oostgevel valt op door de vele welvingen in het rieten dak, onder andere voor de hooideuren en de uitgebouwde kapel van het voorhuis.

In de loop van de tijd zijn verschillende kozijnen vervangen voor andere modellen, omdat ze aan vervanging toe waren of omdat de nieuwe generatie meer licht of meer ventilatie prefereerde. Dit

heeft het echter geen afbreuk gedaan aan het historische karakter van de boerderij.

Het gehele pand is met riet gedekt. Bij de boerderij hoorde buitendijks een hectare rietland waar men eigen riet kweekte, dat werd gebruikt om regelmatig een gedeelte van het dak te vernieuwen.

Aan de westkant van de boerderij is een streekeigen erf met grind en een siertuin rond een goed gerestaureerd stookhuis. Hier werd in een waterfornuis het water warm gemaakt voor de kaasbereiding. Ook is er een moestuin waar de dagelijkse groente wordt gekweekt. Rond en op het erf staan fruitbomen, waarvan enkele al zeer oud zijn. Ook staan er rondom de boerderij op diverse plaatsen knotwilgen. Het erf aan de oostzijde is ingericht voor de uitoefening van het bedrijf. Voor de boerderij staat een lindeboom die al veel generaties heeft overleefd: Op een foto uit 1920 is het al een

grote boom. En om het landschap rond de boerderij compleet te maken grazen de koeien in de wei.

Bijdrage : Historische Kring Nieuwpoort.

Tekst : J. van Vliet.

Literatuur : Verhoeff, T.P., Vier eeuwen Verhoeff 1588-1988.
Verhoeff, T.P., De blauwe en de rode ruitjes.

Foto's : P.T. den Hertog en collectie Historische Kring Nieuwpoort.

met de ankerbalkgebinten nog grotendeels zichtbaar. Wel zijn deze met hedendaagse constructies versterkt om het zware gewicht van het hooi op te kunnen vangen. Op de brede deel met een Hollandse stalindeling pasten 35 koeien. Het hooi werd via de hoge deuren in de zijgevel aangevoerd.

Uit oude tekeningen blijkt dat de boerderij geheel op staal is gebouwd, wat wil zeggen dat er geen paalfundering is toegepast. De boerderij is opgetrokken uit baksteen van verschillende for-

OOSTEINDE 42 - WIJNGAARDEN

De boerderij ligt in de lintbebouwing aan het Oosteinde van Wijngaarden op een verhoging in het landschap, mogelijk een middeleeuwse woonheuvel. Het hoogtevverschil op het erf is meer dan een meter.

De hoeve is een voorbeeld van de karakteristieke Alblasserwaardse soberheid. De boerderij is van het hallehuistype en staat in de lengterichting haaks op de weg. Het voorhuis (woongedeelte) bevindt zich aan de wegzijde. Vlak achter de brandgevel verbreedt de boerderij zich aan weerszijden met één meter.

Naast de boerderij ligt aan de oostzijde een oude boomgaard. Een echte boerenboomgaard met oude hoogstamfruitbomen, waarin bomen van veel verschillende rassen bij elkaar staan. In de winter zijn onder de fruitbomen veel sneeuwkllokjes te zien. In de zomer lopen hier wel eens koeien. Voor de boerderij ligt een tuin, gedeeltelijk een siertuin en gedeeltelijk een groentetuin. In de tuin staan vier jonge leibomen. De laatste oude appelboom bij de voorgevel is twee jaar geleden omgewaaid. Van de siertuin zijn restanten aanwezig, de groentetuin wordt nog bijgehouden.

Aan de westzijde van de boerderij loopt het oprijpad en daar-

delijk beeld geeft van de boerderij, omringd door de voormalige hennepakkers en sloten. Ook de vroegere erfbouw en indeling zijn goed te herkennen.

De boerderij is eigendom van de Diaconie van de Hervormde Kerk. Hoe de boerderij in bezit van de diaconie kwam is niet bekend. Mogelijk is deze geschonken, misschien verpand. De bewoners van de boerderij zijn al generaties lang, vermoedelijk sinds eind 1700, telgen uit het geslacht De Wit. De boerderij werd rond 1790 verpacht aan Teunis de Wit, afkomstig uit Streefkerk. Zo'n lange periode hetzelfde geslacht op een pachtboerderij is zeer opmerkelijk omdat vroeger boerderijen per jaar werden verpacht. Elk jaar moest opnieuw worden ingeschreven voor de pacht. Daarom werd door de bewoners weinig aandacht aan verbetering of verfraaiing van de boerderij besteed. Dat is nu een voordeel, want veel 'kerkboerderijen' zijn daardoor redelijk authentiek gebleven. De huidige bewoner, Hans de Wit, heeft geen opvolgers. Hij is bijna 65 jaar. Nog enkele jaren zal hij met zijn bedrijf op dezelfde voet voortgaan. Maar daarna...? Er zal ongetwijfeld veel veranderen.

Littekens in de gevels tonen de geschiedenis van de boerderij door de eeuwen heen. Ze herinneren aan wateroverlast en veranderde inzichten in wonen en werken. Veel is anders geworden, maar de verhouding is goed gebleven.

De voorgevel is van gele ijsselsteentjes. De zijgevels van gele en rode stenen, die flink door zouten, vocht en vorst zijn aangetast. Het stalgedeelte is van rode baksteen met gietijzeren stalvensters, vervangen in de jaren dertig. Rond 1980 zijn de toegangsdeuren naar het melklokaal gemaakt. De grote hooideuren bevinden zich in het rijgebint, op de oude plaats. De oostgevel is van houten delen, vroeger zwart geteerd. Hier zijn houten stalvensters met roedeversdeling en houten mestluiken te vinden. De achtergevel is gedeeltelijk van steen en gepotdekseld hout. Hieraan is in de loop van de jaren wel veel veranderd. Maar ondanks alle veranderingen zijn de gevels evenwichtig.

Het rieten dak heeft aan de voor- en achterzijde een wolfseind. Bij de hoge hooideuren is de dakvoet opgelicht. De noklijn achter de brandgevel is verhoogd, waardoor de typische Alblasserwaardse kameelrug is ontstaan. De verhoging van de nok heeft alles te maken met de hennep-teelt, die in de periode van 1600 tot halverwege 1900 volop in de waard voorkwam. De hennep-teelt vroeg zware bemesting, dus werd de veestapel uitgebreid. Dat vroeg op zijn beurt weer om een grotere wintervoorraad en daarom werd in de Alblasserwaard de hooizolder verhoogd. Mogelijk dateert de verbreding van de stal ook uit deze tijd.

naast ligt een aardappelakkerkje. Om de tuinen staat een mooie haag van ongeveer één meter hoog. Naast en achter het perceel lopen sloten. Boerderij en erfindeling zijn authentiek, maar helaas zijn bijna alle oude opstallen ten prooi gevallen aan modernisering en schaalvergroting van het boerenbedrijf. Desondanks heeft het geheel wel de typische uitstraling van een echte boerderij. De kruiwagen met borstel staat bij de hooideuren, de prachtige rondbonte koeien met horens liggen rustig te herkauwen op stal.

De bewoner is zich goed bewust van het verdwijnen van de oude bebouwing. Zijn bedrijf vraagt een andere inrichting van het erf. Wel is veel te herleiden uit de nog aanwezige kennis en oude foto's. Er is een mooie luchtfoto van 28 april 1952, die een dui-

Op de boezembalk van de grote schouw staat de -nu weggetimmerde- tekst: "Wat kan men meerder vrucht op deser aerde wense, als liefde tot den Heer en vrede met alle Menschen 1713". Delen van het pand kunnen zeker uit deze vroeg 18e eeuwse periode stammen.

Het voorhuis telt twee traveeën. De korbelen zitten verborgen achter het behang. De aanwezige golving wijst op een authentieke uitvoering. De hoger gelegen vloer in het voorhuis bood bescherming tegen wateroverlast. Tegen de brandmuur ligt de grote schouw, de tegels (meest witte) zijn ook nog aanwezig, maar niet te zien. Rechts van de schouw was de oven, die uitstak in de kaaskamer. Aan de andere kant van de grote schouw in het voorhuis waren twee bedsteden. Hieronder was, aan de westkant van het huis, een kelder. Dit was niet zo gebruikelijk, want de oostkant is veel koeler, zodat de meeste kelders zich veelal daar bevinden.

Op zolder komt de markante schoorsteen in het zicht. Ook wordt hier nog een origineel bovenschouwrtje aangetroffen. Het is met rondhout opgehangen aan het gebint. Deze schouw kon gebruikt worden bij het verblijf op zolder in geval van een overstroming.

Naast de schouw is in de brandgevel een luik naar de hooizolder aanwezig.

Er zijn geen sporen gevonden van een waterzolder maar het is heel goed mogelijk dat ook voor de dieren voorzieningen aanwezig waren. Wellicht zijn op de hooizolder sporen van een rijgboom te vinden. Misschien was op de deel ook een vloedstal. Mogelijk is er later gelegenheid voor nader onderzoek, die op die vragen antwoorden opleveren.

Achter de brandgevel waren aan de westkant de waterput, pomp, pompbak en een aanrechtje langs de buitenmuur. Hier werd 's zomers op oliestellen gekookt. Met rietmatten werd de stal afgeschermd. Het eerste, smallere travee was van de stal gescheiden met een schot. Het oostelijke deel deed dienst als melkhok. Hier stonden de bussen, teemsen en emmers. Hier was ook de toegang naar de kaaskamer.

Het oudste deel van de boerderij, het voorhuis, mag zeker gedateerd worden in het begin van de 18^e eeuw, maar op deze plaats is mogelijk al veel eerder bewoning geweest.

In de loop van de jaren is veel afgebroken en veel gebouwd. Eind jaren zeventig, in 1987 en in 1991 zijn de nodige aanpassingen aan het bedrijfsgedeelte uitgevoerd. De drie -eigenlijk drieënhalft- traveeën en de driebeukige hoofdstructuur zijn nog duidelijk aanwezig.

Ondanks de druk die op de boer als ondernemer wordt gelegd om ingrijpend de boerderij aan te passen aan de nieuwe bedrijfsvoering, is steeds de authentieke uitstraling bewaard gebleven. Het gevoel voor de boerderij en het erf heeft de boventoon gevoerd, waardoor het totaalbeeld een waardevol pand laat zien met enkele zeer bijzondere elementen.

Bijdrage : Historische Vereniging Binnenwaard.

Tekst : J. Karelse-de Jong.

Bron : Archief Historische Vereniging Binnenwaard en J. de Wit te Wijngaarden.

Foto's : Collectie H.A. de Kok en collectie Historische Vereniging Binnenwaard.

KERKSTRAAT 85 - ALBLASSERDAM

De belangrijkste bouwkundige elementen van de boerderijen in deze streek, van het hallehuistype, zijn de gebintconstructies. Ook de boerderij 'De Lichtstal' van de familie Klompenhouwer aan de Kerkstraat 85 te Alblasserdam is volgens dit principe gebouwd. Deze hofstede is gebouwd tussen 1834 en 1836. Opdrachtgever voor de bouw was Cornelis Smit en de boerderij werd verpacht aan Pieter Tuijtel sr. De boerderij was dus een geldbelegging. Na het overlijden van Cornelis Smit is de hofstede door de erfgenamen aan Pieter Tuijtel sr. verkocht voor 10.000 gulden.

Uit de analen blijkt dat Pieter Tuijtel sr. bouwman van beroep was, boer dus. Hij is geboren 16 april 1817 en overleden 16 mei 1894.

Pieter Tuijtel bekleedde naast zijn werk nog tal van andere functie's. Zo was hij onder meer heemraad van de polder Blokweer, bestuurslid van de polder Alblasserdam en vervolgens werd hij voorzitter van het polderbestuur. Hij was hoofdingeland van het

waterschap de Nederwaard en nadien voorzitter van dit waterschap.

Op kerkelijk terrein was hij diaken van de Hervormde Gemeente van Alblasserdam, kerkmeester en vervolgens notabel. Ook was hij voorzitter en mede-oprichter van de Christelijke Nationale School aan de Kerkstraat. En tenslotte legde P. Tuijtel op 23 mei 1890 met zijn medebestuurders de eerste steen van de Kortlandse molen.

Na het overlijden van Pieter Tuijtel is er een boedelscheiding gehouden.

Het hele vermogen had een waarde van f 55.263,94, bestaande uit twee boerderijen met in totaal bijna 3 1/2 ha wei-, hooi- en bouwland, alsmede vier woningen.

De boerderij in de Kerkstraat 85 is achtereenvolgens bewoond geweest door Pieter Jzn. Tuijtel (van 1837 tot 1894), Maghiel-Eliza Pzn. Tuijtel (van 1894 tot 1919) en Pieter Eliza MEzn. Tuijtel (van 1919 tot 1937).

